

انتشارات ایران‌شناسی

۱۳۴

دکتر حسین یآوری

کارشناسی آثار صنایع دستی

تهران

تابستان ۱۳۸۴

یاوری، حسین، ۱۳۲۵-

کارشناسی آثار صنایع دستی / حسین یاوری. -- تهران: ایرانشناسی،
۱۳۸۴.

۱۳۶ ص.: مصور [بخشی رنگی]. -- (انتشارات ایرانشناسی؛ ۱۲۴)
ISBN: 964-90756-0-7 ریال: ۲۹۰۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. صنایع دستی -- ایران. الف. عنوان.

۷۴۵/۵۰۹۵۵

کتابخانه ملی ایران

۲۱۸۲۸-۸۴م

انتشارات ایرانشناسی

شماره فروست: ۱۲۴

کارشناسی آثار صنایع دستی

مؤلف: دکتر حسین یاوری

صفحه آرائی و طراحی روی جلد: امیر بختیاری

حروفچینی و ویرایش: انتشارات ایرانشناسی

چاپ اول: تابستان ۱۳۸۴

تیراژ: ۳۲۰۰ جلد

لینوگرافی: کحالی

چاپ: صنوبر

صحافی: اندیشه

قیمت: ۲۹،۰۰۰ ریال

کلیه حقوق این اثر اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و ... برای
انتشارات ایرانشناسی محفوظ می باشد.

تهران - خیابان طالقانی، خیابان بهار شمالی، کوچه طباطبائی، پلاک ۲۲، واحد ۶
صندوق پستی ۱۶۳-۱۵۷۱۵ تلفن: ۷۷۵۳۹۸۵۹ فکس: ۸۸۳۶۸۷۳۹
www.Iranshenasipublisher.com E-mail: info@iranshenasipublisher.com

شابک ۷-۰۰-۹۰۷۵۶-۹۶۴

ISBN 964-90756-0-7

پیشگفتار ناشر

سپاس ایزد یکتا را، که ما را، در ایران و در ما، عشق به ایران را آفرید.
انتشارات ایرانشناسی با هدف تهیه و تولید نقشه های توریستی و سیاحتی - گردشگری
و چاپ اطلس ها و کتب جغرافیایی و شناساندن هرچه بیشتر این دیار کهن و غنی در سال
۱۳۷۲ تاسیس گردید.

حال که توانسته ایم بیست و چهارمین نشر خود را در خدمت استاد بزرگوار
جناب آقای حسین یآوری باشیم به فال نیک گرفته تا قدم های محکم تر و استوارتری در راه
فرهنگ و هنر ایران برداشته باشیم. سرزمینی آریایی، سرزمینی که در طول تاریخ همواره مهد
هنر و تمدن بوده است، هنری که سرشار از ذوق ایرانی است، هنری که در دورترین نقاط کره
خاکی او را می شناسند.

از فرش آن بگویم که نوازش دهنده قدوم شماسست، خاتم آن، یادآور چشمانی ریزبین و
دستانی هنرمند است و جام ریتون آن، سیراب کننده تمام وجود شما عزیزان است.
اُرسی هایش نوازش دهنده چشم ها، حوض آن، یادآور گرمی وجود است و در آخر،
ایران که یادآور ایران و ایرانیان است.

سرزمینی که گوشه به گوشه آن حرف ها دارد و افتخاراتی بزرگ، سرزمینی که مهد هنرمندان
و عارفان شرقی است.

امید است تا بتوانیم با به طبع رساندن این کتاب، گامی در راستای شناخت فرهنگ و هنر

ایران خدمت کوچکی کرده باشیم و از خداوند جاودان یاری می خواهیم تا این عشق را در
ما نگاه دارد و پاسش بداریم.

این کتاب را تقدیم می کنیم به شما دوستداران و علاقه مندان به ایران و هنر ایرانی تاراهی
باشد بر شناخت هنر و صنایع دستی ایران که سرشار از ذوق و سلیقه ایرانی است تا بر سر
زبان ها باقی ماند آنچه را که ایران و ایرانی آفرید.

به امید روزی که آثاری جاودانه برای آیندگان به زیور طبع بیاراییم و این نخواهد شد،
مگر با انتقاد و پیشنهادات سازنده شما گرامیان.

انتشارات ایران شناسی

امیر حسین بختیاری

تابستان ۱۳۸۴

مقدمه	۱۳
-------	----

فصل ۱

تعاریف، ویژگی‌ها، خصیصه‌ها و طبقه‌بندی صنایع دستی ایران	۱۵
تعاریف	۱۷
ویژگی‌ها	۱۸
خصیصه‌های صنایع دستی ایران	۱۹
طبقه‌بندی صنایع دستی ایران	۲۰

فصل ۲

نکاتی پیرامون ارزیابی و کارشناسی فرش (قالی و انواع گلیم)	۲۶
تعریف ارزیابی قالی	۲۷
عوامل مؤثر در ارزیابی قالی	۲۷
۱ - محل بافت	۲۷
۲ - رج‌شمار	۲۸
۳ - مواد اولیه مصرفی	۲۸
۴ - افزایش نسبی اندازه (مساحت)	۲۸
۵ و ۶ - مزایا و معایب	۲۸
۷ - مظنه بازار	۲۸
فرآیند تولید قالی	۲۹
۱ - انتخاب نقشه مناسب	۲۹
۲ - صاف و یکنواخت بودن دم‌کار	۳۰
۳ - کنترل میزان بافت با نقشه	۳۰
۴ - اندازه‌گیری میزان بافت	۳۱
عیوب قالی	۳۱
۱ - اصیل نبودن طرح	۳۳
۲ - بافت نامرغوب	۳۳
۳ - بالازدگی	۳۴
۴ - به هم خوردگی گل‌ها	۳۵

۲۵	۵ - پایین زدگی
۲۶	۶ - پوکی (توخالی)
۲۶	۷ - پیچیدگی
۲۶	۸ - ترفیع داشتن
۲۷	۹ - جویدگی (ئره ئره)
۲۷	۱۰ - چند چین یک بود
۲۸	۱۱ - خلوتی
۲۸	۱۲ - دودست شدن
۲۸	۱۳ - دورنگی
۴۰	۱۴ - ذرتی شدن
۴۰	۱۵ - رگه
۴۰	۱۶ - رنگ آمیزی (بد رنگی)
۴۱	۱۷ - ستره
۴۱	۱۸ - شانه داشتن
۴۲	۱۹ - شل شدن چله ها
۴۲	۲۰ - قواره (اندازه فرش)
۴۳	۲۱ - کوبیدگی
۴۳	۲۲ - کجی
۴۴	۲۳ - کیسی
۴۴	۲۴ - کف ساده بودن
۴۴	۲۵ - لوچه داشتن
۴۵	۲۶ - نقش قالی
۴۶	راه های تشخیص مرغوبیت گلیم

ضمیمه

۴۸	ابعاد قالی
----	------------

فصل سوم

۵۰	کارشناسی پارچه های دستبافت
۵۱	کارشناسی پارچه زری
۵۱	کارشناسی پارچه مخمل

۵۲		کارشناسی پارچه ترمه
۵۲		کارشناسی پارچه های دارایی (ایکات)
۵۳		کارشناسی پارچه های دارای چاپ های سنتی (قلمکار - کلاقه ای "باتیک")
۵۳		کارشناسی پارچه های قلمکار
۵۴		کارشناسی پارچه های کلاقه ای (باتیک)
۵۴		کارشناسی رودوزی های سنتی ایران
۵۵		نکاتی پیرامون برخی از رودوزی های شاخص ایرانی
۵۵		الف - سوزن دوزی بلوچ
۵۵		ب - پته دوزی کرمان
۵۵		ج - قلاب دوزی رشت
۵۶		د - گلابتون دوزی هرمزگان

فصل چهارم

۵۷		کارشناسی محصولات سفال و سرامیک
۵۹		الف - در مورد محصولات بدون لعاب (یا بدون پوشش لعاب گونه)
۶۰		ب - در مورد محصولات لعاب دار (یا با پوشش لعاب گونه)

فصل پنجم

۶۲		کارشناسی محصولات شیشه ای دست ساز
۶۳		الف - فرم
۶۳		ب - کیفیت
۶۴		کارشناسی آثار شیشه ای ساده دست ساز
۶۵		در مورد شیشه های مات
۶۵		در مورد شیشه های نقش دار
۶۵		در مورد شیشه های با تلفیق فلز
۶۶		در مورد شیشه های تراش دار
۶۶		نکات دیگری در مورد کارشناسی محصولات شیشه ای دست ساز

فصل ششم

۶۷		کارشناسی محصولات فلزی
۶۹		در مورد زیر ساخت های ساده محصولات فلزی یا محصولات تولید شده از آلیاژها
۷۰		در مورد آثار حکاکی، قلمزنی و قلمزنی برجسته

۷۰	الف - در مورد حکاکی
۷۰	ب - در مورد قلمزنی و قلمزنی برجسته
۷۱	در مورد فیروزه کوبی و آثار فیروزه کوب
۷۲	در مورد محصولات مليله
۷۲	در مورد طلاکوبی روی فولاد

فصل ۷

کارشناسی آثار چوبی ۷۳

۷۵	نکات کلی که در کارشناسی آثار چوبی باید مد نظر قرار گیرد
۷۶	چوب های مناسب برای انواع هنرهای مرتبط با چوب
۷۶	کارشناسی آثار خراطی
۷۶	نکات ویژه در مورد خراطی
۷۶	کارشناسی آثار کنده کاری
۷۷	کارشناسی آثار منبت
۷۷	کارشناسی آثار خاتم
۷۸	کارشناسی آثار مشبک
۷۹	کارشناسی آثار معرق
۸۰	کارشناسی سازهای دارای هنرهای مرتبط با چوب

فصل ۸

نکاتی پیرامون استاندارد و کارشناسی آثار مینیاتور (نگارگری) ۸۱

۸۳	استاندارد مینیاتور (نگارگری)
۸۴	تعاریف و اصطلاحات
۸۴	انواع مینیاتور
۸۵	ویژگی ها
۸۵	ویژگی های مواد اولیه
۸۵	ویژگی های ابزار کار
۸۶	ویژگی های کار
۸۷	ویژگی های تکمیل کاری
۸۷	نکاتی که در کارشناسی آثار نگارگری باید کاملاً مد نظر قرار گیرد
۸۸	نحوه تهیه رنگ به طریقه سنتی

فصل ۹

نکاتی پیرامون استاندارد و کارشناسی محصولات مینا کاری ۸۹

۹۱	 مقدمه
۹۱	 تعاریف و اصطلاحات
۹۲	 ویژگی ها
۹۲	 ویژگی های مواد اولیه
۹۲	 ۱ - زیر ساخت
۹۳	 ۲ - لعاب
۹۳	 ۳ - رنگ
۹۴	 ویژگی های ابزار کار
۹۴	 ویژگی های ساخت
۹۴	 ۱ - زیر ساخت
۹۴	 ۲ - برداشت آلودگی های مختلف از سطح زیر ساخت
۹۵	 ۳ - آماده سازی لعاب
۹۵	 ۴ - لعاب کاری
۹۶	 ۵ - پخت لعاب
۹۶	 ۶ - آماده سازی رنگ
۹۷	 ۷ - انتقال طرح بر روی لعاب
۹۷	 ۸ - نقاشی
۹۷	 ۹ - پخت نقاشی
۹۸	 ۱۰ - مرحله نهایی
۹۸	 ۱۱ - تکمیل کاری
۹۸	 نکاتی که در کارشناسی آثار مینایی باید مد نظر قرار گیرد
۹۹	 بسته بندی و نشانه گذاری

فصل ۱۰

نکاتی پیرامون استاندارد و کارشناسی آثار پایه ماشه (لاکی روغنی) ۱۰۰

۱۰۱	 مقدمه
۱۰۱	 تعاریف و اصطلاحات
۱۰۲	 ویژگی ها

۱۰۲	۱ - ویژگی‌های مواد اولیه
۱۰۳	۲ - ویژگی‌های ابزار کار
۱۰۴	۳ - ویژگی‌های ساخت
۱۰۵	۳ - ۱ - تهیه مقوای قلمدان
۱۰۵	الف - روش خمیری
۱۰۶	ب - روش لایه های کاغذی
۱۰۷	۳ - ۲ - بوم سازی
۱۰۷	بوم روغنی
۱۰۷	بوم لعابی
۱۰۷	بوم مرغش
۱۰۸	بوم ته طلایی
۱۰۸	بوم زرفشان
۱۰۸	بوم زربک
۱۰۸	بوم کشف
۱۰۸	بوم موجی
۱۰۹	بوم ابری یا کاغذ ابری
۱۰۹	۳ - ۲ - واشور
۱۰۹	۴ - نقاشی
۱۰۹	۴ - ۱ - انتقال طرح بر روی بوم
۱۰۹	۴ - ۲ - قلم گیری
۱۱۰	۵ - روغن زدن
۱۱۰	نکات اساسی که در کارشناسی آثار لاک‌ی روغنی باید مد نظر قرار گیرد
۱۱۰	۶ - بسته بندی و نشانه گذاری
۱۱۱	روش تهیه روغن کمان

فصل ۱۱

۱۱۵	تصاویر
۱۳۳	آشنایی بیشتر با مؤلف

صنایع دستی ایران با آثار آشنا، زیبا، دوست داشتنی و بعضاً دُرّ دانه خود، هنری است ملی و ملهم از ارزش های متعالی دینی که ریشه در تاریخ، فرهنگ و تمدن کهن ایران دارد. بی شک راز ماندگاری صنایع دستی ایران، در پی قرون و اعصار متمادی همان معرفت و معنویت، کمال خواهی، حق طلبی و خداجویی هنرمندان و صنعتگران دستی کشورمان در طول تاریخ بوده است. چرا که این فرزندگان گران قدر، با سرمایه و بضاعت اندک مادی، بسیاری از آثار با ارزش و ماندنی خود را به پیشگاه خالق هستی و در راه کمال انسانی ارزانی داشته اند.

صنایع دستی ایران، تولیدی فرهنگی است، اما اگر چه قابلیت تولید نسبی آن امکان حضور صنایع دستی را در متن زندگی فردی و اجتماعی میسر و مقدور می سازد ولی اصالت، کیفیت و ویژگی های اصیل و سنتی که در قالب طرح، نقش، نگاره و رنگ همراه با خلاقیت هنرمند، ارائه می شود و ارزش های فرهنگی صنایع دستی را به وجود می آورد می بایست جزء لایتجزای هر یک از آثار صنایع دستی باشد.

پس از حدود ۳۰ سال تلاش و کوشش در عرصه هنرهای ملی ایران و بعد از سپری شدن دو دهه تدریس، نگارش، ترجمه و تألیف در این وادی در حدود سال ۱۳۸۰، این نکته را دریافتم که به راستی امکان دست یابی به دقایق و ظرایف و ریزه کاری ها و در یک کلام، کارشناسی آثار صنایع دستی کاری بس مشکل و دشوار است و دانشجویان و دانش پژوهان

این رشته از هنرهای ملی ایران حتی در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد صنایع دستی نیز نمی‌توانند به چنین دانش و اندوخته‌های علمی نایل و دسترسی یابند، لذا در یکی از دانشگاه‌هایی که تدریس هنر و به ویژه صنایع دستی را بر عهده دارم، پیشنهاد دادم «کارشناسی آثار صنایع دستی» به عنوان یکی از دروس اختیاری در برنامه دوره کارشناسی صنایع دستی گنجانده شود و از آن پس تا به امروز و بر اساس تجربیات و مطالعات خود، درس مذکور را به دفعات ارائه داده‌ام که هر بار بیش از بار پیش مورد توجه و عنایت دانشجویان عزیز قرار گرفته است لذا بر آن شدم که زحمت چاپ و انتشار این مجموعه را به انتشارات ایرانشناسی پیشنهاد کنم که تا با استقبال مدیریت آن مواجه و امکان دسترسی علاقمندان به این مجموعه فراهم آمد. خالصانه و خاضعانه عرض می‌کنم که آنچه را که حدود ۳۵ سال و از طریق مقالات، کتاب‌ها و نیز طی مباحث درسی و مدیریتی صنایع دستی تقدیم و عرضه داشته‌ام نه از سر ادعایی برداشتن قابلیت‌ها و حتی نیل به داشتن اندک که تماماً برای ادای دین و حق شناسی نسبت به استادان و هنرمندان و دانش پژوهان این رشته بوده و هست، چرا که، در این وادی صرفاً باید پوینده بود و بس. لذا با تقدیم این مجموعه به هنردوستان از محضرشان تقاضا دارم که راهنمای من در تکمیل آن و کلاً ادامه راه پر مسئولیت تدریس، تحقیق و تألیف و نگارش باشند، شاید که به لطف بیکران «او» و یاری مساعدت استادان در خاتمه مسیر در پیشگاه حضرت حق و نزد ملت بزرگ ایران و استادان گرانقدر و والامقام و هنردوستان سرزمین مان شرمنده نباشم.